УДК 347.447.93:336.717.134(497.11); 347.441.144

ПРЕВАРНО ИЗАЗВАНЕ ОДОБРЕНЕ ПЛАТНЕ ТРАНСАКЦИЈЕ: РАСПОДЕЛА ГУБИТКА У ОДНОСУ ИЗМЕЂУ БАНКЕ И ПЛАТИОЦА

др Мирјана Радовић, LL.M. (Humboldt)*

У раду су анализиране правне последице одобрених платних трансакција које је платилац иницирао, односно са којима се сагласио под утицајем преваре коју је учинило треће лице изван његовог односа са банком. Циљ истраживања огледа се у утврђивању ко треба да сноси губитак услед извршене преварно изазване одобрене платне трансакције у односу између платиоца и банке. Први део рада је уводног карактера и садржи објашњење проблематике одобрених платних трансакција које су последица преваре. Централни део рада садржи анализу различитих правних основа за преваљивање губитка са платиоца на банку услед извршења спорне трансакције. У том погледу аутор истражује могућности и ефекте опозива платне трансакције, поништаја платног налога и ауторизације платне трансакције због мана воље платиоца, остварења права на накнаду штете против банке, као и новоуведеног права на повраћај новчаних средстава по основу члана 56 Закона о платним услугама. На основу детаљне анализе пружене у раду аутор закључује да платилац најчешће неће моћи да превали губитак због извршења преварно изазване одобрене платне трансакције на банку, па чак ни по новим правилима Закона о платним услугама.

Кључне речи: преварно изазвана одобрена платна трансакција, опозив платне трансакције, поништај платне трансакције, право на накнаду штете, право на повраћај новчаних средстава, Закон о платним услугама.

* Редовна професорка Правног факултета Универзитета у Београду, *mirjanam@ius.bg.ac.rs*.

1. Увод

Савремено право платних услуга почива на принципу да платна трансакција сме да се изврши на терет рачуна платиоца само ако се он са тиме сагласио.[1] У супротном, постоје посебна правила о заштити платиоца ако дође до задужења његовог рачуна по основу тзв. неодобрене платне трансакције, код које не постоји одговарајућа ауторизација (сагласност).[2] Међутим, у пракси се неретко дешавају ситуације у којима је платилац иницирао, односно сагласио се са извршењем платне трансакције, али накнадно схвати да је то учинио под утицајем преваре од стране трећег лица изван његовог односа са банком. Иако је тада платилац формално дао платни налог и ауторизацију плаћања, суштински он као жртва преваре није сагласан са преносом новчаних средстава примаоцу – преваранту. Отуда се описане преварно изазване платне трансакције налазе у својеврсној „сивој зони" између одобрених и неодобрених, будући формално одобрене, али суштински неодобрене од платиоца.[3]

1 Christian Scheibengruber, „Zur Zulässigkeit und Sinnhaftigkeit der Verlagerung des Missbrauchsrisikos bei Zahlungsdiensten auf die Nutzer – Ein Beitrag zur Analyse der Umsetzung der Zahlungsdiensterichtlinie in das BGB und die AGB der Banken", *Zeitschrift für Bank– und Kapitalmarktrecht – BKR* 1/2010, 16; Мирјана Радовић, *Платни промет – Право банкарских платних услуга*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2016, 345–346.

2 Закон о платним услугама – ЗПУ, *Службени гласник РС*, бр. 139/2014, 44/2018 и 64/2024, чл. 50–52; Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC, *Official Journal of the European Union* L 337, 23.12.2015, pp. 35–127 (даље у фуснотама: PSD2); Reinhard Steennot, „Allocation of liability in case of fraudulent use of an electronic payment instrument: The new Directive on payment services in the internal market", *Computer Law & Security Report*, Vol. 24, 2008, 556; Mareike Lohmann, Christian Koch, „Richtlinie des Europäischen Parlaments und des Rates über Zahlungsdienste im Binnenmarkt – Wesentliche Inhalte, Bewertung und mögliche Auswirkungen auf den europäischen Zahlungsverkehrsmarkt", *Wertpapier-Mitteilungen Zeitschrift für Wirtschafts– und Bankrecht – WM* 2/2008, 59; упор.: Benjamin Geva, „The EU Payment Services Directive: An Outsider's View", *Yearbook of European Law*, Vol. 28, Issue 1, 2009, 195; Philippe-Emmanuel Partsch, *Droit bancaire et financier Européen*, Éditions Larcier, Bruxelles 2009, 720; Zvonimir Slakoper, Marko Perkušić, „Odgovornost banke za provođenje elektronskog plaćanja", *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, v. 37, br. 1, 2016, 487; М. Радовић (2016), 345 и даље.

3 Упор.: Neira Jones, *Understanding Payments*, Routledge, Oxon – New York 2024, 225. Вид. и: Бојан Терзић, „Одговорност банке платиоца у случају преваре са ауторизованим платним налогом", *Банкарство*, вол. 52, бр. 4, 2023, 105.

С обзиром на то да повраћај новчаних средстава од учиниоца преваре најчешће практично неће бити могућ, поставља се питање да ли и која права платилац може да оствари против банака које су учествовале у извршењу спорне платне трансакције. У том погледу, предстојећа анализа обухвата могућности које платиоцу стоје на располагању на основу важећег српског Закона о платним услугама и општег облигационог права, а које су донедавно обухватале једино: право на опозив платног налога, право на поништај платног налога и ауторизације плаћања због преваре и право на накнаду штете од банке. Последњим изменама Закона о платним услугама из 2024. године,[4] изложеном списку додато је и посебно право на повраћај новчаних средстава од банке примаоца плаћања. Циљ рада огледа се у испитивању могућности и ефеката остварења наведених права на питање расподеле губитка у односу између платиоца и банака које учествују у извршењу платне трансакције, како би се проценили ризици којима се банке у трансферу одобрења излажу, али и утврдиле границе њихових дужности у погледу заштите платиоца.

2. Постављање проблема

Преварно изазвана одобрена платна трансакција постоји када се платилац према својој банци (или другом пружаоцу платних услуга) сагласи са извршењем одређене платне трансакције на терет његовог рачуна, при чему је дата сагласност последица претходно учињене преваре платиоца, који иначе не би ауторизовао конкретну трансакцију да је знао за превару.[5] Овде је платилац жртва преваре коју чини треће лице изван његовог односа са банком. Притом се превара дешава пре давања платног налога и сагласности са извршењем платне трансакције. У питању је превара којом се изазива ауторизована платна трансакција у трансферу одобрења (енгл. *authorised push payment fraud*, *APP fraud*) у односу између банке и платиоца који су закључили уговор о платним услугама – оквирни или једнократни. Код описаног случаја ауторизовања платне трансакције платилац или од њега овлашћено лице заиста даје платни налог и саглашава се са задужењем свог рачуна у корист означеног рачуна примаоца плаћања. Отуда је овде из угла његовог односа са банком реч

4 Закон о изменама и допунама Закона о платним услугама (*Службени гласник РС*, бр. 64/24), чл. 32 у вези са чл. 56 Закона о платним услугама.

5 Упор.: N. Jones, 225; Christopher Chen, *The Evolution of Law against Payment Frauds*, Routledge, Oxon 2023, 142.

о тзв. одобреној платној трансакцији,[6] за коју би могућности опозива према општим правилима права платних услуга биле врло ограничене.[7] Међутим, платилац накнадно схвата да је био жртва преваре и да не би дао такав платни налог нити сагласност са његовим извршењем да је био свестан свих релевантних околности.

До преварно изазваних одобрених платних трансакција може да дође на више начина. С једне стране, могуће је да платилац добије мејл од преваранта који се представи као лице од поверења, односно поуздани пошиљалац (на пример, пословни партнер, директор, даљи рођак или пријатељ), у коме се од њега тражи да изврши хитно плаћање у складу са датим инструкцијама, по правилу на рачун у иностраној банци. Наведени облик преваре привредног субјекта познат је под називом „превара путем компромитовања пословног мејла“ (енгл. *business email compromise scam/fraud*, скр. *BEC scam/fraud*),[8] са додатним појавним облицима у виду преваре путем компромитовања мејл налога (енгл. *email account compromise fraud*)[9] и преваре путем преузимања идентитета директора (енгл. *executive impersonation fraud*).[10] С друге стране, слично томе, платилац може да постане жртва лажног представљања путем телефона (енгл. *phone number/caller ID spoofing*, *SMS/sender ID spoofing*), у ком случају добија телефонски позив или поруку од наизглед поузданог лица (на пример,

6 Hans-Peter Schwintowski, *Bankrecht*, 3. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln 2011, 187 – под одобреном платном трансакцијом подразумева се она са чијим се иницирањем, односно извршењем платилац сагласио.

7 N. Jones, 225–226. О могућности опозива више вид.: ЗПУ, чл. 38; PSD2, Art. 80; Cédric Alter, *Droit bancaire général*, Editions Larcier, Bruxelles 2010, 280; Stefan Werner у: Siegfried Kümpel, Arne Wittig (Hrsg.), *Bank– und Kapitalmarktrecht*, 4. Auflage, Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 2011, 911; H.-P. Schwintowski, 190 и 203; Dorothee Einsele, *Bank– und Kapitalmarktrecht: nationale und internationale Bankgeschäfte*, 2. Auflage, Tübingen 2010, 229; М. Радовић (2016), 278 и даље.

8 Erfan Koza, Asiye Öztürk, Michael Willer, *Social Engineering und Human Hacking – Strategien zur Prävention und Abwehr von Manipulationstechniken in der IT*, Springer, Berlin – Heidelberg 2024, 131; Lorna Walker, „Who Bears the Risk of Loss When Your Business Email Is Hacked? An Overview of Business Email Compromise Scams and the Potential Risks“, *Commercial Law World* 37(1)/2023, 35; Bradley Freedman, „Managing the risks of email compromise fraud“, Borden Ladner Gervais LLP, 2020, *https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e5ec24d4-a720–43dc-a4be-26454518bb6d* (4.9.2025.); N. Jones, 225.

9 E. Koza, A. Öztürk, M. Willer, 131.

10 David Zweighaft, „Business email compromise and executive impersonation: Are financial institutions exposed?“, *Journal of Investment Compliance* 18(1)/2017, 1.

запосленог у банци) које од њега тражи да хитно изврши плаћање одређене суме на дати рачун. Овде се по правилу ради о масовним преварама великог броја корисника платних услуга, захваљујући чему учинилац преваре стиче значајно већу противправну имовинску корист у односу на оно што би могао постићи путем индивидуалне преваре.

У оба описана случаја, платилац погрешно верује да плаћање врши намераваном примаоцу, у кога има поверење, и тек накнадно сазнаје да је у питању превара и да рачун на који новчана средства треба да буду пренета у ствари није рачун намераваног примаоца, већ непознатог трећег лица (преваранта). Према томе, платилац погрешно верује да је намеравани прималац плаћања истовремено и стварни прималац плаћања, док заправо број рачуна означен у платном налогу у реалности припада другом лицу, а не означеном примаоцу. Тада у платном налогу постоји дискрепанца (раскорак) између означеног рачуна на који треба извршити плаћање и означеног примаоца плаћања. Из изложеног се закључује да код одобрене платне трансакције која је на овај начин преварно изазвана постоји заблуда платиоца у погледу идентитета примаоца плаћања.

Насупрот томе, могуће је да одобрена платна трансакција буде изазвана преваром која не доводи платиоца у заблуду о идентитету примаоца, већ у другу врсту заблуде без које не би иницирао конкретно плаћање. Примера ради, платилац ступи у романтичну везу са преварантом, поверује да му је преко потребна позајмица, и затим иницира плаћање на његов рачун, након чега се испостави да је читава веза била лаж (тзв. „романтична“ превара; енгл. *romance scam*) или платилац закључи уговор са преварантом по основу кога изврши плаћање унапред, али накнадно схвати да друга страна никада није ни планирала да изврши своју противчинидбу. У датим случајевима, постојање заблуде платиоца не може да се наслути из података садржаних у платном налогу, будући да платилац банци заиста налаже пренос одређеног новчаног износа на дати рачун означеног примаоца, при чему је означени прималац истовремено ималац рачуна на који треба пренети новчана средства.

Заједничка карактеристика свих описаних примера огледа се у томе да платилац даје платни налог и сагласност са извршењем (ауторизацију) платне трансакције у заблуди, као жртва преваре, при чему не би иницирао плаћање да је знао за право стање ствари. У таквој ситуацији платилац трпи губитак који би желео да превали на

другога.[11] Отуда се оправдано поставља питање да ли у датим околностима платилац има икакав захтев против банака које су учествовале у извршењу преварно изазване одобрене платне трансакције, како би од њих могао да оствари повраћај новчаних средстава са каматом. У том погледу се у даљем тексту истражују његове могућности да опозове или поништи платни налог, односно ауторизацију платне трансакције, односно право да по другом основу захтева повраћај средстава која су извршењем преварно изазваног налога пренета на рачун стварног примаоца плаћања – преваранта, као и његово евентуално право на накнаду штете од банке.

3. Право на опозив преварно изазваног платног налога

Опозив платног налога постоји када платилац повуче сагласност са његовим извршењем (ауторизацију платне трансакције). Управо је то оно што платилац као жртва преваре жели да учини. Међутим, према општим правилима права платних услуга, платилац у трансферу одобрења може да опозове платни налог најкасније до момента када тај налог почне да производи правна дејства.[12] Пошто платни налог по правилу почиње да производи правна дејства од тренутка када га банка платиоца прими, из тога произлази да би изјава платиоца о опозиву платног налога морала да буде достављена банци пре или истовремено са платним налогом.[13] Изузетно, неопозивост платног налога наступа раније у случају коришћења услуге иницирања плаћања, тако да би изјава платиоца о опозиву морала да буде достављена банци најкасније до тренутка давања сагласности пружаоцу услуге иницирања плаћања.[14]

11 Анализа расподеле таквог губитка у пословном односу између платиоца и намераваног примаоца плаћања, из кога проистиче новчана обавеза платиоца, пружена је у оквиру посебног рада. Вид. Мирјана Радовић, „Расподела губитка због преваре компромитовањем пословног мејла у односу између повериоца и дужника новчане обавезе“, *Страни правни живот* 3/2025. Детаљна анализа у том раду довела је до закључка да ће губитак због преваре путем компромитовања пословног мејла по правилу сносити дужник (платилац) као жртва преваре, а не намеравани прималац плаћања. То значи да дужник (платилац) у основном послу није испунио новчану обавезу према повериоцу (намераваном примаоцу плаћања) и нема право да од повериоца захтева накнаду штете по основу изазивања поверења у правни привид.

12 ЗПУ, чл. 38 ст. 1; PSD2, Art. 80(1); C. Alter, 280; S. Werner, 911; H.-P. Schwintowski, 190 и 203; D. Einsele, 229.

13 Више вид.: М. Радовић (2016), 278.

14 ЗПУ, чл. 38 ст. 2.

Из изложених правила се закључује да је простор за опозив платног налога толико сужен да практично онемогућава примену овог института у редовним околностима, нарочито имајући у виду да се налози и сагласности платиоца све чешће дају електронским путем (на пример, преко апликације мобилног банкарства или интернет платформе за онлајн банкарство) и извршавају одмах у оквиру система за инстант плаћања (енгл. *Instant Payments Serbia*, *IPS* систем).[15] С обзиром на то да у описаним ситуацијама банка извршава платни налог одмах након његовог пријема, не постоји реална могућност његовог опозива.

Домаће платне трансакције у динарима које нису обухваћене системом за инстант плаћања, јер превазилазе износ од 300.000 динара, извршавају се истог пословног дана када је банка платиоца примила платни налог, а ако је налог примљен после радног времена, онда наредног пословног дана.[16] Поред тога, банка и платилац могу унапред да уговоре да ће платни налог почети да производи правна дејства на одређени дан, након истека одређеног периода или када платилац пружи покриће за његово извршење.[17] У описаним случајевима дан пријема платног налога у банци разликује се у односу на дан када банка треба да започне његово извршење. Стога, овде платни налог почиње да производи правна дејства не од момента пријема код банке, него тек када почне пословни дан одређен за почетак његовог извршавања. Захваљујући томе, платилац може да опозове платни налог у периоду од његовог упућивања банци до момента када тај налог почне да производи правна дејства, што значи најкасније до почетка пословног дана у коме банка треба да започне његово извршење.[18] Међутим, да би платилац у наведеним случајевима опозивом платног налога могао да спречи наступање губитка услед преваре, неопходно је да за превару сазна довољно времена пре пословног дана одређеног за извршење платног налога, како би стигао да благовремено изјави опозив и достави га банци. Имајући у виду да је и овде период између давања платног налога и момента наступања његових правних дејстава углавном кратак (пола

15 У систему за инстант плаћања Народне банке Србије извршавају се налози по основу инстант плаћања у појединачном износу до 300.000 динара. Вид.: Народна банка Србије, „Систем за инстант плаћања – *IPS NBS* систем“, *https://nbs.rs/sr/ciljevi-i-funkcije/platni-sistem/nbs-operator/ips-nbs/* (4.9.2025). Упор.: N. Jones, 225.

16 ЗПУ, чл. 42 ст. 1; М. Радовић (2016), 305.

17 C. Alter, 279; S. Werner, 877 и 912; H.-P. Schwintowski, 201 и 203–204; М. Радовић (2016), 270–271 и 279.

18 ЗПУ, чл. 38.

дана, један или пар нерадних дана) и да у том временском распону платилац често није свестан да је био жртва преваре, изложена правила о опозивању платног налога не омогућавају адекватну и потпуну заштиту платиоца. Отуда, по протеку прописаних рокова за опозив платног налога платиоцу једино остаје могућност опозива у договору са банкама које учествују у извршењу платне трансакције, при чему банке немају обавезу да се са тим сагласе.

4. Право на поништај преварно изазваног платног налога и ауторизације платне трансакције

У случају да платилац не успе да опозове платни налог, поставља се питање да ли би могао да захтева поништај платног налога и ауторизације платне трансакције, које је дао под утицајем преваре. Како су и платни налог и ауторизација платне трансакције платиочеве једностране изјаве на које се примењују правила о изјавама воље,[19] то подразумева и примену правила о манама воље. Из наведеног произлази да би платилац према општим правилима облигационог права могао да се позива на мане воље приликом давања платног налога, односно ауторизације плаћања, на основу којих би захтевао поништај тих изјава.[20] Притом, ако је платилац у заблуди или под утицајем преваре дао платни налог и сагласио се са извршењем платне трансакције на терет свог платног рачуна, евентуални поништај тих изјава имао би дејство *ex tunc*, што значи да би се оне третирале као да отпочетка (*ab initio*) нису постојале.[21] Тиме би се преварно изазвана платна трансакција од испрва одобрене

19 Oliver Keßler, „BGB § 675j Zustimmung und Widerruf der Zustimmung“, *Ebenroth/Boujong, Handelsgesetzbuch – Band 2* (Hrsg. Detlev Joost, Lutz Strohn, Dörte Poelzig, Volker Sander), 5. Auflage, C. H. Beck/Verlag Vahlen, München 2024, Rn. 3; Dirk Schmalenbach, „BGB § 675j Zustimmung und Widerruf der Zustimmung“, *Beck'scher Online-Kommentar BGB* (Hrsg. Wolfgang Hau, Roman Poseck), 73. Edition, C. H. Beck, München 2025, Rn. 2; S. Werner, 895; H.-P. Schwintowski, 187; Benjamin Sorg, *Die zivilrechtliche Haftung im bargeldlosen Zahlungsverkehr*, Duncker & Humblot, Berlin 2015, 150; упор.: Barbara Mayen у: Herbert Schimansky, Hermann-Josef Bunte, Hans-Jürgen Lwowski (Hrsg.), *Bankrechts-Handbuch – Band I*, 4. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2011, 1192. Вид. и: М. Радовић (2016), 256 и 259.

20 Упор.: Helmut Koziol, Bernhard Koch у: Peter Apathy, Gert Iro, Helmut Koziol (Hrsg.), *Österreichisches Bankvertragsrecht – Band III: Zahlungsverkehr*, 2. Auflage, Springer-Verlag, Wien 2008, 36.

21 Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020, чл. 113.

„претворила“ у неодобрену, будући да је код ње поништајем отпала сагласност (ауторизација) платиоца.

Међутим, поставља се питање да ли би изложени резултат био у складу са важећим правом платних услуга. Наиме, Закон о платним услугама под утицајем Директиве ЕУ о платним услугама једино познаје опозив платног налога као механизам својеврсног одустајања платиоца од одобрене платне трансакције.[22] Отуда, постоји схватање да у комунитарном праву платних услуга нема места примени ниједног другог механизма којим би одобрена платна трансакција могла да се претвори у неодобрену.[23] Насупрот томе, поједини аутори истичу да Директива једино уређује опозив платног налога, али не и ситуације у којима су платни налог и ауторизација дати под утицајем мана воље.[24] Реч је о правној празнини у комунитарном праву, која може и треба да се попуни одговарајућим правилима националног права. Чини се да другонаведеном схватању треба дати предност. Нигде у Директиви не помиње се нити искључује могућност поништаја платног налога и ауторизације због мана воље.[25] Будући да је Закон о платним услугама писан у циљу имплементације комунитарних правила у српско право, исти аргументи важе и за његова правила. Из изложеног се закључује да питање поништаја платног налога и ауторизације плаћања због мана воље није обухваћено специфичним правилима права платних услуга, па се на њега примењују општа правила облигационог права из Закона о облигационим односима (у даљем тексту: ЗОО).

---

22 ЗПУ, чл. 38; PSD2, Art. 80.

23 Carsten Jungmann, „BGB § 675p Unwiderruflichkeit eines Zahlungsauftrags“, *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch – Band 6* (Hrsg. Martin Henssler), 9. Auflage, C. H. Beck, München 2023, Rn. 11.

24 У немачкој правној теорији поједини аутори сматрају да на платни налог и ауторизацију плаћања нису применљива правила о заблуди, јер је то питање специфично уређено прописима о платним услуга, док остају применљива правила о превари и претњи. Вид.: Carsten Jungmann, „BGB § 675j Zustimmung und Widerruf der Zustimmung“, *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch – Band 6* (Hrsg. Martin Henssler), 9. Auflage, C. H. Beck, München 2023, Rn. 21; O. Keßler, Rn. 3. Супротно вид.: D. Schmalenbach, „BGB § 675j Zustimmung und Widerruf der Zustimmung“, Rn. 2b; Dirk Schmalenbach, „BGB § 675p Unwiderruflichkeit eines Zahlungsauftrags“, *Beck'scher Online-Kommentar BGB* (Hrsg. Wolfgang Hau, Roman Poseck), 73. Edition, C. H. Beck, München 2025, Rn. 3a.

25 D. Schmalenbach, „BGB § 675p Unwiderruflichkeit eines Zahlungsauftrags“, Rn. 3a. Такво схватање прихвата и немачка судска пракса. Вид.: OLG Bremen, „Anfechtbarkeit einer Zahlungsautorisierung bei Spoofing“, *Zeitschrift für Bank– und Kapitalmarktrecht – BKR* 3/2025, 136.

С обзиром на то да је код преваре платилац доведен у заблуду због које иницира и ауторизује плаћање, у даљем тексту ће прво бити испитана могућност заштите његових интереса позивањем на заблуду, будући да је њу лакше доказати у односу на превару, да би се након тога истражиле последице доказане преваре.

4.1. Поништај због заблуде

Према сходној примени члана 61 став 1 ЗОО на једностране изјаве воље (у складу са чланом 25 став 3 ЗОО) битна заблуда постоји ако се односи на битна својства предмета, на лице у односу на које се предузима посао ако се предузима с обзиром на то лице, као и на околности које се по обичајима у промету или по намери странака сматрају одлучним, а страна која је у заблуди не би иначе предузела посао такве садржине. Дакле, потребно је утврдити да платилац не би дао платни налог, односно сагласност са извршењем платне трансакције на терет свог рачуна, да је знао све одлучне околности у конкретном случају. Овде треба разликовати две ситуације: 1) када је у платном налогу као прималац плаћања означено лице које није стварни прималац плаћања, односно ималац рачуна на који треба пренети средства и 2) када је у платном налогу наведен прималац плаћања који је заиста ималац рачуна на који треба пренети средства.

1) У првом случају постоји заблуда платиоца да је намеравани прималац плаћања уједно и стварни прималац плаћања. Према томе, платилац је свестан да даје платни налог и да се саглашава са задужењем свог рачуна у корист означеног рачуна за наведени износ новца, али погрешно верује да је прималац плаћања одређено познато лице, док је у ствари у питању друго лице – преварант. У вези са наведеним отвара се дилема да ли је платилац тада у битној заблуди или је реч о заблуди о побуди (мотиву) за давање платног налога и ауторизације плаћања.[26] С обзиром на то да је према Закону о платним услугама број платног рачуна на који треба пренети новчана средства одлучна околност, будући да банка има обавезу извршења платног налога у складу са јединственом идентификационом ознаком примаоца,[27]

26 ЗОО, чл. 61 и 62.

27 М. Радовић (2016), 300: „Најчешћи пример јединствене идентификационе ознаке је број текућег рачуна, а у међународном платном промету – међународни број банкарског рачуна (енгл. *International Bank Account Number*, скр. *IBAN*) и шифра за идентификацију банке (енгл. *Bank Identifier Code*, скр. *BIC*).“ Вид. и: Stefan Grundmann, „Das neue Recht des Zahlungsverkehrs – Teil I – Grundsatzüberlegungen und Überweisungsrecht“, *Wertpapier-Mitteilungen*

треба сматрати да у таквој ситуацији постоји битна заблуда платиоца. Битна заблуда огледа се у томе да платилац погрешно верује да јединствена идентификациона ознака примаоца (рачун примаоца) одговара намераваном примаоцу плаћања, док она у ствари доводи до преноса средстава другом лицу – стварном примаоцу плаћања.

Описани случај битне заблуде платиоца изричито је специфично уређен правилима Закона о платним услугама. Наиме, сматра се да је банка, која изврши платни налог у складу са јединственом идентификационом ознаком примаоца плаћања, односно бројем рачуна примаоца који је наведен у налогу, уредно извршила тај налог и када је наведени број рачуна нетачан, јер не припада намераваном примаоцу плаћања.[28] Притом се од банке чак ни у домаћем платном промету не захтева да пре извршења провери да ли у платном налогу постоји раскорак између јединствене идентификационе ознаке примаоца и назначеног примаоца плаћања.[29] Изузетак у том погледу постоји једино ако је са платиоцем уговорено пружање додатне услуге потврде примаоца плаћања (*confirmation of payee*).[30] У случају

Zeitschrift für Wirtschafts– und Bankrecht – WM 24/2009, 1114; H.-P. Schwintowski, 208; Martin Wolters, „Geld weg bei falscher Kontonummer?“, *Verbraucher und Recht – VuR* 1/2009, 19; Gerd Nobbe, „Neuregelungen im Zahlungsverkehrsrecht – Ein kritischer Überblick“, *Wertpapier-Mitteilungen Zeitschrift für Wirtschafts– und Bankrecht – WM* 21/2011, 963; Christian Scheibengruber, Matthias Breidenstein, „SEPA – Eine Zumutung für Verbraucher? – Ein Beitrag zur Analyse der Veränderung der Verteilung des Rückerlangungsrisikos bei fehlgeleiteten Überwesungen durch die Zahlungsdiensterichtlinie“, *Wertpapier-Mitteilungen Zeitschrift für Wirtschafts– und Bankrecht – WM* 30/2009, 1398; Емилиа Мишћенић, „Платне услуге у Европској унији“, *Услужно право* (ур. Миодраг Мићовић), Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет, Крагујевац 2013, 322–323.

28 D. Einsele, 230. Према важећим правилима, банка има право да се приликом извршења платног налога искључиво руководи јединственом идентификационом ознаком примаоца плаћања. Вид. M. Wolters, 19; D. Einsele, 230; H.-P. Schwintowski, 207; G. Nobbe, 963.

29 G. Nobbe, 964; M. Wolters, 19; H.-P. Schwintowski, 207. Иначе, банке у домаћем платном промету имају могућност да провере да ли одређени рачун припада одређеном примаоцу, док у међународном платном промету тренутно за то не постоје механизми. Вид.: Народна банка Србије, „Код пријема инструкција за плаћање имејл није увек довољан“, 14.12.2021. године, *https://www.nbs.rs/sr_RS/scripts/showcontent/index.html?id=17625* (4.9.2025): „банка код тих међународних плаћања нема механизме, нити је дужна да провери да ли број рачуна из платног налога припада примаоцу који је наведен у том налогу“.

30 N. Jones, 226.

да банка пре извршења налога примети или од платиоца сазна за некохерентност платног налога, дужна је да се уздржи од извршења.[31] Насупрот томе, ако банка не уочи платиочеву грешку, односно битну заблуду, она према изричитим правилима Закона о платним услугама не може да буде одговорна платиоцу због преноса средстава погрешном примаоцу у складу са јединственом идентификационом ознаком – бројем рачуна примаоца наведеним у налогу.[32] Закључује се да у таквој ситуацији платилац не може да превали губитак због заблуде о идентитету примаоца плаћања на банку. Платилац овде једино има право да захтева од своје банке да одмах предузме све разумне мере како би му био враћен износ платне трансакције, као и да му пружи све разумне информације како би дошло до повраћаја средстава.[33]

2) У другом случају заблуда платиоца није везана за податке садржане у платном налогу, јер он ту наводи исправан број рачуна примаоца и назначује примаоца који је заиста ималац датог рачуна. За разлику од претходног случаја, овде се заблуда тиче разлога због којих платилац иницира и саглашава се са одређеном платном трансакцијом (на пример, плаћање као противчинидба за услугу коју му је преварант лажно обећао, позајмица или поклон љубавнику који је у ствари преварант). Реч је о његовој заблуди о мотиву или побуди за давање платног налога и ауторизације плаћања. Према члану 62 ЗОО заблуда о одлучној побуди је битна само код послова без накнаде. Отуда би требало утврдити да ли платилац за извршење конкретне платне трансакције банци дугује накнаду (провизију). Када преварно изазвана платна трансакција подразумева пренос средстава на рачун у иностранству, што је најчешћи случај,[34] платилац ће за њено извршење морати да плати накнаду банци, па самим тим неће моћи да се позива на заблуду о побуди као битну заблуду која његове изјаве чини рушљивим.

Међутим, чак и када се преварно изазвана платна трансакција извршава без накнаде, примена општих правила о поништају правног посла због битне заблуде о побуди не омогућава платиоцу да превали губитак на банку. Наиме, у складу са чланом 61 став 2 ЗОО платилац може да тражи поништај платног налога и ауторизације

31 ЗПУ, чл. 55 ст. 5; H.-P. Schwintowski, 207.

32 ЗПУ, чл. 55 ст. 2; тако и: PSD2, Art. 88(2).

33 ЗПУ, чл. 55 ст. 3; више вид.: М. Радовић (2016), 302.

34 Б. Терзић, 106.

плаћања због битне заблуде само ако је приликом предузимања тих послова, односно давања релевантних изјава поступао са пажњом која се у промету захтева. То значи да он неће имати право да захтева поништај ако не успе да докаже да је приликом давања платног налога и ауторизације поступао са пажњом доброг домаћина, односно привредника. Осим тога, све и да изјаве платиоца буду поништене, банка би имала право да од њега захтева накнаду штете која јој је тиме проузрокована, под условом да је била савесна.[35] Притом ће у овим случајевима банка најчешће бити савесна, јер у тренутку када су платни налог и ауторизација плаћања почели да производе дејства није знала нити морала знати да је платилац те изјаве дао из преварно изазваних побуда (мотива).[36] Имајући у виду да би због поништаја платног налога и ауторизације преварно изазвана платна трансакција постала неодобрена, штета коју банка због тога трпи огледала би се у обавези повраћаја рачуна платиоца у пређашње стање са каматом без могућности да се тај износ новчаних средстава у целости накнади од примаоца плаћања. Из тога се закључује да би крајњи ефекат изложених правила, преко права банке на накнаду штете, довео до поновног преваљивања губитка због преварно изазване платне трансакције на платиоца. Следствено томе, ослањање на институт поништаја платног налога и ауторизације плаћања због заблуде о мотиву, не пружа никакве практичне користи за платиоца.

4.2. Поништај због преваре

Код преварно изазване одобрене платне трансакције превару углавном чини треће лице изван и независно од правног односа између банке и платиоца. Изузетно, могуће је да превару учини треће лице у име банке, представљајући се као запослени у банци, који од клијента (платиоца) са мање или више уверљивим образложењем тражи да пренесе одређени износ новчаних средстава на наведени рачун. Под претпоставком да се преварне изјаве запосленог не могу приписати банци, наведени облик преваре такође се третира као превара од стране трећег лица. У оба случаја, платилац као жртва преваре издаје платни налог и саглашава се са задужењем свог рачуна

35 ЗОО, чл. 61 ст. 3.

36 О разлозима за утврђивање несавесности банке више вид.: Б. Терзић, 109–110. Значајни показатељи за банку да је реч о превари јесу: различито седиште примаоца и седиште банке примаоца, промена рачуна примаоца у односу на рачун на који је клијент раније вршио плаћања, неуобичајено висок износ платне трансакције, итд.

у корист наведеног рачуна примаоца плаћања. Међутим, пошто су његове изјаве дате под утицајем преваре, те стога манљиве, поставља се питање да ли се оне могу поништити према важећим правилима облигационог права.

Сагласно члану 65 став 1 ЗОО у случају преваре релевантна је свака заблуда која је довела до предузимања посла, што значи не само битна заблуда (на пример, заблуда о идентитету примаоца плаћања), него и свака заблуда о побуди (мотиву). Ипак, платилац нема безусловно право да захтева поништај платног налога и ауторизације плаћања због заблуде коју је код њега преваром изазвало треће лице, а не банка. У том погледу се у општем облигационом праву прави разлика између теретног и бестеретног посла. С једне стране, ако је за извршење платне трансакције платилац морао да плати накнаду (провизију) банци, превара трећег лица може да буде основ за поништај само ако је банка знала или морала знати за превару у тренутку када су платни налог и ауторизација почели да производе правна дејства.[37] Другим речима, када се ради о теретном извршењу платног налога, платилац нема право да од савесне банке захтева поништај платног налога и ауторизације плаћања.

С друге стране, ако је платна трансакција извршена без накнаде (бестеретно), поништај због преваре коју је учинило треће лице је могућ према општим правилима облигационог права, без обзира на савесност банке.[38] Поставља се питање да ли је домашај изложеног решења ограничен посебним правилима Закона о платним услугама, којим се искључује одговорност банке за неизвршење и неправилно извршење платне трансакције, увек када је поступила у складу са јединственом идентификационом ознаком примаоца плаћања. Важно је истаћи да је тим посебним правилима уређено питање одговорности за неизвршење и неправилно извршење платне трансакције у случају неусклађености података у платном налогу, али не и питање пуноважности, односно рушљивости платног налога и ауторизације плаћања због преваре. Отуда, треба сматрати да Законом о платним услугама нису дерогирана општа правила ЗОО о последицама преваре приликом давања платног налога и ауторизације плаћања, захваљујући чему би платилац могао да захтева поништај тих изјава због преваре од стране трећег лица код бестеретног извршења платне трансакције.

37 ЗОО, чл. 65 ст. 3. О индикаторима да је реч о превари, о којима банка платиоца мора да води рачуна више вид.: Б. Терзић, 109–110.

38 ЗОО, чл. 65 ст. 4.

Након успешног поништаја платног налога и ауторизације плаћања платилац би стекао право да од банке захтева повраћај рачуна у пређашње стање са каматом у складу са правилима о неоснованом обогаћењу.[39] Међутим, проблем је у томе што неосновано обогаћење банке платиоца престаје од момента када она пренесе износ платне трансакције банци примаоца плаћања, односно кореспондентској (сарадничкој) банци. Од тог тренутка банка платиоца више не може да врати платиоцу наведени износ, јер он више није у њеној имовини, нити да му пренесе вредност постигнутих користи, јер их у поступку бестеретног извршења платне трансакције није имала.[40] Једино што би банка платиоца у таквој ситуацији могла да учини јесте да уступи кориснику своје право на повраћај новчаних средстава од наредне банке у низу до примаоца плаћања (на пример, банке примаоца), под условом да се новчана средства још увек налазе у имовини те банке. У супротном, у тренутку када банка примаоца стави новац на располагање примаоцу, тиме престаје њено обогаћење, а следствено томе и обавеза повраћаја новчаних средстава.

Већ је објашњено да се преварно изазване платне трансакције најчешће усмеравају ка рачуну у иностранству, те се у том смислу по правилу врше уз накнаду. Притом, имајући у виду да банка по правилу не зна нити мора знати да је платна трансакција иницирана под утицајем преваре, платилац тада по овом основу најчешће неће моћи да превали свој губитак на банку. Насупрот томе, код платних трансакција које се извршавају без накнаде постоји могућност поништаја без обзира на савесност банке. Ипак, претходна анализа је показала да би поништај платног налога и ауторизације плаћања у том случају произвео жељени ефекат за платиоца само ако је његова банка у тренутку истицања захтева „обогаћена“, што значи да се износ задужења његовог рачуна још увек налази у њеној имовини и није прешао у имовину наредне банке у низу до примаоца плаћања. Исто важи за банку примаоца плаћања, од које би могао да се захтева повраћај средстава само ако износ платне трансакције још увек није стављен на располагање примаоцу. Из свега изложеног се закључује да је институт поништаја платног налога и ауторизације плаћања због преваре од стране трећег лица ограничен по домашају и користи за платиоца.

39 ЗОО, чл. 214.

40 Упор. ЗОО, чл. 210 ст. 1.

5. Право на накнаду штете од банке

У случају да платилац не успе да оствари повраћај новчаних средстава због преварно изазване платне трансакције, поставља се питање да ли би могао да превали губитак на банку путем захтева за накнаду штете. Пошто у извршењу платне трансакције, поред банке платиоца, учествује и банка примаоца, а евентуално и кореспондентска (сарадничка) банка, постојање одштетног захтева требало би испитати у односу на сваку од наведених банака.

С једне стране, банка платиоца је у уговорном односу са платиоцем као корисником платних услуга, те у том смислу одговара за уредан и благовремен пренос средстава до банке примаоца. Међутим, према посебним правилима Закона о платним услугама она не може бити одговорна платиоцу за штету због преноса средстава у складу са јединственом идентификационом ознаком (бројем рачуна) примаоца плаћања, без обзира на то да ли је могла да зна да је ималац датог рачуна лице различито од намераваног примаоца који је наведен у платном налогу.[41] Отуда, од ње платилац нема право да захтева накнаду штете по том основу. Изузетно, одговорност банке за штету проузроковану платиоцу постојала би ако је она знала или морала знати да намеравани прималац плаћања не одговара стварном примаоцу или да је реч о превари, али је пропустила да о томе обавести платиоца и да се уздржи од извршења платног налога.[42]

С друге стране, кореспондентска банка учествује у извршењу платне трансакције по налогу банке платиоца. Пошто банка платиоца одговара платиоцу за неправилно извршење платне трансакције до банке примаоца плаћања, то обухвата и њену одговорност за неправилно извршење до кога је дошло услед пропуста кореспондентске банке.[43] Отуда, платилац нема непосредан захтев за накнаду штете против кореспондентске банке, већ своје право у том погледу остварује према банци платиоца која одговара за рад кореспондентске

41 ЗПУ, чл. 55.

42 Тако, на пример, одговорност банке платиоца неће постојати ако је упозорила клијента (платиоца) пре извршења платног налога чим је уочила разлику између земље адресе примаоца плаћања и земље банке примаоца и посумњала да је реч о преварно изазваној трансакцији. Вид. Пресуда Привредног суда у Београду, 31. П 5050/2023 од 23.10.2024. године. Вид. и: Б. Терзић, 109–113.

43 Упор.: E. P. Ellinger, Eva Lomnicka, Richard Hooley, *Modern Banking Law*, 3. Edition, Oxford University Press, Oxford 2002, 500; S. Werner, 899; D. Einsele, 244–245; S. Grundmann, 1116; М. Радовић (2016), 326–327.

банке. Насупрот томе, у међународним плаћањима домаћа банка платиоца је принуђена околностима да повери извршење налога иностраној кореспондентској банци, због чега у складу са чланом 753 став 3 ЗОО одговара само за избор те банке и за упутства која јој је дала.[44] С обзиром на правило да банка платиоца не може бити одговорна платиоцу за штету до које је дошло због извршења налога у складу са јединственом идентификационом ознаком примаоца, ни кореспондентска банка као помоћник или заменик у испуњењу обавезе банке платиоца не одговара за штету због преноса новчаних средстава сагласно јединственој идентификационој ознаци (броју рачуна) примаоца, иако је ималац тог рачуна лице различито од намераваног примаоца или је реч о превари. Из свега изложеног произлази да платилац у сваком случају нема право на накнаду штете због извршења преварно изазване одобрене платне трансакције од кореспондентске банке, а то право нема ни од банке платиоца, под условом да је платни налог извршен у складу са јединственом идентификационом ознаком примаоца плаћања и да је испуњен захтев савесности.

Коначно, банка примаоца учествује у извршењу платне трансакције на основу уговора са својим клијентом – примаоцем плаћања. Отуда је она одговорна примаоцу за уредно извршење трансфера одобрења од момента када прими новчана средства од банке платиоца или кореспондентске банке. Неспорно је да уговорна одговорност банке примаоца за штету проузроковану неизвршењем, закашњењем или неправилним извршењем платне трансакције постоји искључиво према примаоцу плаћања као сауговарачу из уговора о платним услугама. Међутим, поставља се питање да ли би могла да постоји деликтна одговорност банке примаоца према платиоцу за штету коју му проузрокује у поступку извршења платне трансакције. Иначе се у правној теорији као главни аргумент против такве деликтне одговорности истиче да је банка примаоца лице на страни примаоца плаћања, које му помаже да наплати своје потраживање према платиоцу из основног посла.[45] Из тог разлога, сви пропусти банке примаоца у вези са извршењем трансфера одобрења, од момента пријема новчаних средстава до момента њиховог стављања на располагање примаоцу, приписују се примаоцу као повериоцу из основног посла, јер спадају у његову сферу утицаја.[46]

44 Вид.: Пресуда Привредног суда у Београду, 31. П 5050/2023 од 23.10.2024. године.

45 Michael Brindle, Raymond Cox (eds.), *Law of Bank Payments*, Third Edition, Sweet & Maxwell, London 2004, 129, 130 и 136.

46 М. Радовић (2016), 328.

Ипак, чини се да у ситуацији извршења преварно изазване одобрене платне трансакције изложени аргументи не важе, с обзиром на то да између платиоца и стварног примаоца плаћања не постоји новчано потраживање из основног посла које се испуњава жиралним новцем путем трансфера одобрења. Према томе, банку примаоца овде није могуће посматрати као налогопримца који свом кориснику помаже у наплати потраживања из основног посла. Из изложеног произлази да би у случају преварно изазваних одобрених платних трансакција у којима је стварни прималац плаћања преварант, а платилац жртва преваре, требало прихватити деликтну одговорност банке примаоца према платиоцу за штету коју му она скривљено проузрокује извршењем платне трансакције. Према општим правилима деликтне одговорности, кривица банке примаоца се претпоставља, што значи да би она могла да се ослободи одговорности доказом своје некривице.[47]

С тим у вези поставља се питање у чему би могла да се огледа кривица банке примаоца, имајући у виду да према српском праву платних услуга не постоји њена обавеза да провери да ли стварни прималац плаћања одговара намераваном примаоцу који је наведен у платном налогу, нити да проверава да ли постоји преварни разлог или основ конкретне платне трансакције. Чини се да у том погледу треба сматрати да је банка примаоца неспорно крива за проузроковање штете платиоцу ако је знала или морала знати да је платна трансакција последица преваре, али је упркос томе ставила новчана средства на располагање примаоцу – превараранту.[48] То, другим речима, значи да је банка примаоца проузроковала штету платиоцу: а) намерно, ако је знала да је трансакција изазвана преваром, или б) непажњом, ако је морала знати, односно није знала, јер није поступала са пажњом доброг стручњака у банкарској делатности, а знала би да је уложила дужну пажњу.

47 ЗОО, чл. 154 ст. 1.

48 Слично томе, у судској пракси САД сматра се да је банка примаоца плаћања поступила противправно ако је одобрила средства рачуну примаоца иако је знала да постоји несклад између имена и броја рачуна примаоца наведених у платном налогу. Вид.: Studco Building Systems US, LLC v. 1st Advantage Federal Credit Union, No. 23–1148 (4th Cir. 2025), *https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca4/23–1148/23–1148–2025–03–26.html* (4.9.2025).

6. Новоуведено право на повраћај новчаних средстава по основу члана 56 Закона о платним услугама

Последњим изменама Закона о платним услугама из 2024. године у члану 56 уведена су нова правила о тзв. платним трансакцијама које су последица преваре или злоупотребе. Иако законодавац није дефинисао када се сматра да је платна трансакција последица преваре или злоупотребе, неспорно је да та правила обухватају случајеве преварно изазваних одобрених платних трансакција у значењу које се том појму придаје у овом раду. Суштина новоуведених правила огледа се у прецизирању обавеза банке примаоца, како би се платиоцу омогућио повраћај новчаних средстава која су предмет конкретног трансфера одобрења, односно како би се олакшало утврђивање њене одговорности за штету коју проузрокује платиоцу кршењем тих обавеза.

Обавезе банке примаоца према члану 56 Закона о платним услугама постоје само ако је банка платиоца од ње захтевала повраћај новчаних средстава уз подношење одговарајућих доказа да је вероватно реч о преварно изазваној платној трансакцији. Интересантно је напоменути да законом није прописана обавеза банке платиоца да банци примаоца упути такво обавештење на захтев платиоца или самоиницијативно, али би требало сматрати да таква обавеза постоји на основу правила о налогу, с обзиром на то да је банка платиоца платиочев налогопримац и дужна је да поступа у његовом интересу.

Процену да ли је вероватно да се ради о преварно изазваној одобреној платној трансакцији врши сама банка примаоца на основу поднетих доказа. Ако утврди да је вероватно у питању платна трансакција која је последица преваре, банка примаоца има обавезу да се током наредна три пословна дана уздржи од стављања новчаних средстава на располагање примаоцу (потенцијалном преваранту), односно да спречи располагање новачним средствима која су поводом те трансакције одобрена рачуну примаоца. Предуслов за постојање наведене обавезе банке примаоца је да су новчана средства још увек у имовини банке примаоца или барем на рачуну примаоца код те банке. У супротном, ако је прималац већ располагао новчаним средствима која су одобрена његовом рачуну, банка примаоца нема обавезе у вези са њиховим повраћајем.

У случају да у току поменута три пословна дана банка примаоца добије од банке платиоца додатне доказе и пријаву надлежном државном органу, на основу којих утврди да се ван сваке разумне

сумње ради о превари, прималац има могућност да у року од наредних 15 пословних дана докаже, односно учини вероватним порекло новчаних средстава. Нажалост, законом није прецизирано шта се све сматра довољним доказом вероватности порекла новчаних средстава, тако да и правилност ове процене пада на терет банке примаоца. Притом, чак и ако прималац докаже, односно учини вероватним порекло новчаних средстава, банка примаоца сме да му омогући располагање тим средствима тек по истеку рока од 33 пословна дана од дана пријема захтева за повраћај новчаних средстава, под условом да јој надлежни државни орган до истека тог рока није доставио акт о забрани располагања спорним средствима. У супротном, ако прималац не пружи одговарајући доказ порекла новчаних средстава, банка примаоца има обавезу да платиоцу изврши повраћај новчаних средстава. Притом, повраћај новчаних средстава платиоцу има предност у односу на извршавање свих других платних трансакција са рачуна примаоца, коме су та средства одобрена.

У случају да банка примаоца не поступи у складу са објашњеним изричито прописаним обавезама, услед чега примаоцу омогући да располаже спорним новчаним средствима, одговорна је платиоцу за тиме проузроковану штету под условом да се у одговарајућем поступку утврди да је прималац у конкретном случају учествовао у превари платиоца. Из тога произлази да су новим чланом 56 Закона о платним услугама прецизиране дужности банке примаоца, како би се олакшало утврђивање њене одговорности за штету коју проузрокује платиоцу, будући да је у датим околностима ослањање на општа правила о проузроковању штете скопчано са компликованијим утврђивањем примене стандарда пажње доброг стручњака (банкара).

Коначно, поставља се питање домашаја изложених правила у условима прекограничних плаћања, када се банка примаоца налази у другој земљи. Да ли у том случају српски Закон о платним услугама може да наметне било какве обавезе иностраној банци, чија повреда би била основ за утврђивање њене одговорности према платиоцу? С обзиром на то да обавезе прописане чланом 56 Закона о платним услугама нису уговорне, већ законске обавезе банке примаоца, због чега њихова повреда рађа вануговорну одговорност за штету платиоцу, чини се да би на питање противправности поступања банке примаоца било могуће применити српско право као меродавно.[49] Међутим,

49 Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља, *Службени лист СФРЈ*, бр. 43/82, 72/82, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/96, *Службени гласник РС*, бр. 46/2006, чл. 28.

проблем је томе што банка примаоца са својим клијентом (примаоцем) има закључен уговор о платним услугама на који се примењује иностранo, а не српско право. Отуда је могуће да је по српском праву банка примаоца дужна да онемогући располагање новчаним средствима примаоцу, у складу са чланом 56 Закона о платним услугама, док по праву меродавном за уговорни однос са примаоцем истовремено има супротну обавезу да примаоцу омогући располагање новчаним средствима. На тај начин се банка примаоца ставља у изразито неповољну позицију у којој треба да одлучи да ли да ризикује повреду обавеза и одговорност за штету према свом клијенту (примаоцу плаћања) или повреду обавеза и одговорност за штету према платиоцу. Притом, у тренутку доношења такве одлуке постоји значајан степен неизвесности, будући да ће тек по окончању одговарајућег поступка бити неспорно утврђено да ли је прималац плаћања заиста учествовао у превари платиоца.

7. Закључак

Заштита платиоца уз уважавање положаја и интереса банке у случају преварно изазваних одобрених платних трасакција представља посебан изазов за правну теорију и праксу. Правни оквир који је постојао до ступања на снагу измена Закона о платним услугама из 2024. године није пружао одговарајуће решење ове проблематике.

а) С једне стране, јасно је да ослањање на опозив платног налога овде има мали практични значај због кратких рокова током којих платилац по правилу још увек не зна да је био жртва преваре.

б) С друге стране, поништај платног налога и ауторизације по основу заблуде не може да доведе до превазилажења губитка, због обавезе платиоца да у том случају накнади штету банци, док је поништај по основу преваре коју је учинило треће лице ограниченог домашаја, било због чињенице да је банка овде по правилу савесна или због примене правила о неоснованом обогаћењу банке која након извршења платне трансакције више није обогаћена те нема обавезу да врати новац, нити је остварила било какве користи, тако да нема ни обавезу накнаде вредности постигнутих користи. Према томе, за платиоца би поништај платне трансакције и ауторизације остварио жељени ефекат само ако се у тренутку истицања захтева износ задужења његовог рачуна још увек налази у имовини банке и није прешао у имовину

наредне банке у низу до примаоца плаћања, нити у имовину самог примаоца плаћања.

в) Најзад, одговорност банке за штету скопчана је са проблемом да се у оквиру стандарда пажње доброг стручњака не очекује од банке да испитује постајање преваре, нити да проверава да ли се јединствена идентификациона ознака примаоца подудара са означењем намераваног примаоца. Пошто у редовним околностима банка не зна нити мора знати да је у питању превара, њена одговорност по основу проузроковања штете по правилу неће постојати захваљујући ослобођењу због некривице. Притом утврђивање да ли је банка морала знати да је реч о превари представља посебан изазов, нарочито у ситуацији када се платилац преко своје банке у том смислу успротиви извршењу трансакције.

Новим чланом 56 Закона о платним услугама конкретизоване су обавезе банке примаоца плаћања у случају преварно изазваних одобрених платних трансакција и уведена обавеза повраћаја средстава платиоцу, односно накнаде штете због повреде прописаних обавеза. На тај начин је олакшано утврђивање одговорности банке примаоца плаћања, иако само у ограниченим ситуацијама када су новчана средства у тренутку пријема захтева за повраћај још увек у њеној имовини или барем на рачуну примаоца плаћања код те банке. Ипак, остаје отворено питање примене новоуведених правила на иностране банку примаоца, што захтева додатну анализу и међународну координацију.

Важно је нагласити да савремени ниво технолошког развоја омогућава макар банци примаоцу, а у домаћем платном промету и банци платиоцу, да једноставно и ефикасно упореди податке о намераваном примаоцу и наведеном броју рачуна, чиме се би се могла спречити већина превара. Управо из тог разлога се треба заложити за даљу реформу у овој области, како би се одговарајућим банкама наметнула обавеза провере да ли јединствена идентификациона ознака примаоца одговара намераваном примаоцу, и следствена обавеза обавештавања платиоца о евентуалним неподударностима пре него што новчана средства буду стављена на располагање примаоцу и неповратно изгубљена.

AUTHORISED PUSH PAYMENT FRAUD: ALLOCATION OF LOSS BETWEEN BANK AND PAYOR

Mirjana Radović, PhD, Mag. iur., LL.M. (Humboldt)*

This paper analyses the legal consequences for payers of authorised payment transactions initiated or consented to under the influence of fraud committed by a third party outside of their relationship with the bank (authorised push payment fraud). The aim of the research is to determine who should bear the loss resulting from an authorized payment transaction induced by fraud, within the relationship between the payer and the bank. The first part of the paper serves as an introduction and provides an explanation of the issue of authorized payment transactions resulting from fraud. The central part contains an analysis of various legal grounds for shifting the loss caused by the transfer of funds from the payer to the bank. In this regard, the author explores the possibilities and effects of revoking the payment transaction, annulling the payment order and authorization due to defects in the payer's consent, asserting the right to compensation against the bank, as well as the newly introduced right to a refund under Article 56 of the Law on Payment Services. Based on a detailed analysis, the author concludes that the payer will most often be unable to shift the loss caused by the execution of a fraudulently induced authorized payment transaction onto the bank, even under the new rules of the Law on Payment Services.

Key words: *authorised push payment fraud, revocation of a payment order, annullment of a payment order, compensation of damages, right to refund the amount of transaction, Law on Payment Services.*

* Full Professor at the University of Belgrade – Faculty of Law, *mirjanam@ius.bg.ac.rs*.

Литература

Barbara Mayen y: Herbert Schimansky, Hermann-Josef Bunte, Hans-Jürgen Lwowski (Hrsg.), *Bankrechts-Handbuch – Band I*, 4. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2011.

Benjamin Geva, „The EU Payment Services Directive: An Outsider's View", *Yearbook of European Law*, Vol. 28, Issue 1, 2009.

Benjamin Sorg, *Die zivilrechtliche Haftung im bargeldlosen Zahlungsverkehr*, Duncker & Humblot, Berlin 2015.

Bradley Freedman, „Managing the risks of email compromise fraud", Borden Ladner Gervais LLP, 2020, *https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e5ec24d4-a720–43dc-a4be-26454518bb6d* (4.9.2025.).

Carsten Jungmann, „BGB § 675j Zustimmung und Widerruf der Zustimmung", *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch – Band 6* (Hrsg. Martin Henssler), 9. Auflage, C. H. Beck, München 2023.

Carsten Jungmann, „BGB § 675p Unwiderruflichkeit eines Zahlungsauftrags", Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch – Band 6 (Hrsg. Martin Henssler), 9. Auflage, C. H. Beck, München 2023.

Cédric Alter, *Droit bancaire général*, Editions Larcier, Bruxelles 2010.

Christian Scheibengruber, „Zur Zulässigkeit und Sinnhaftigkeit der Verlagerung des Missbrauchsrisikos bei Zahlungsdiensten auf die Nutzer – Ein Beitrag zur Analyse der Umsetzung der Zahlungsdiensterichtlinie in das BGB und die AGB der Banken", *Zeitschrift für Bank– und Kapitalmarktrecht – BKR* 1/2010.

Christian Scheibengruber, Matthias Breidenstein, „SEPA – Eine Zumutung für Verbraucher? – Ein Beitrag zur Analyse der Veränderung der Verteilung des Rückerlangungsrisikos bei fehlgeleiteten Überwesungen durch die Zahlungsdiensterichtlinie", *Wertpapier-Mitteilungen Zeitschrift für Wirtschafts– und Bankrecht – WM* 30/2009.

Christopher Chen, *The Evolution of Law against Payment Frauds*, Routledge, Oxon 2023.

David Zweighaft, „Business email compromise and executive impersonation: Are financial institutions exposed?", *Journal of Investment Compliance* 18(1)/2017.

Dirk Schmalenbach, „BGB § 675j Zustimmung und Widerruf der Zustimmung", *Beck'scher Online-Kommentar BGB* (Hrsg. Wolfgang Hau, Roman Poseck), 73. Edition, C. H. Beck, München 2025.

Dirk Schmalenbach, „BGB § 675p Unwiderruflichkeit eines Zahlungsauftrags“, *Beck'scher Online-Kommentar BGB* (Hrsg. Wolfgang Hau, Roman Poseck), 73. Edition, C. H. Beck, München 2025.

Dorothee Einsele, *Bank– und Kapitalmarktrecht: nationale und internationale Bankgeschäfte*, 2. Auflage, Tübingen 2010.

E. P. Ellinger, Eva Lomnicka, Richard Hooley, *Modern Banking Law*, 3. Edition, Oxford University Press, Oxford 2002.

Erfan Koza, Asiye Öztürk, Michael Willer, *Social Engineering und Human Hacking – Strategien zur Prävention und Abwehr von Manipulationstechniken in der IT*, Springer, Berlin – Heidelberg 2024.

Gerd Nobbe, „Neuregelungen im Zahlungsverkehrsrecht – Ein kritischer Überblick“, *Wertpapier-Mitteilungen Zeitschrift für Wirtschafts– und Bankrecht – WM* 21/2011.

Hans-Peter Schwintowski, *Bankrecht*, 3. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln 2011.

Helmut Koziol, Bernhard Koch y: Peter Apathy, Gert Iro, Helmut Koziol (Hrsg.), *Österreichisches Bankvertragsrecht – Band III: Zahlungsverkehr*, 2. Auflage, Springer-Verlag, Wien 2008.

Lorna Walker, „Who Bears the Risk of Loss When Your Business Email Is Hacked? An Overview of Business Email Compromise Scams and the Potential Risks“, *Commercial Law World* 37(1)/2023.

Mareike Lohmann, Christian Koch, „Richtlinie des Europäischen Parlaments und des Rates über Zahlungsdienste im Binnenmarkt – Wesentliche Inhalte, Bewertung und mögliche Auswirkungen auf den europäischen Zahlungsverkehrsmarkt“, *Wertpapier-Mitteilungen Zeitschrift für Wirtschafts– und Bankrecht – WM* 2/2008.

Martin Wolters, „Geld weg bei falscher Kontonummer?“, *Verbraucher und Recht – VuR* 1/2009.

Michael Brindle, Raymond Cox (eds.), *Law of Bank Payments*, Third Edition, Sweet & Maxwell, London 2004.

Neira Jones, *Understanding Payments*, Routledge, Oxon – New York 2024.

OLG Bremen, „Anfechtbarkeit einer Zahlungsautorisierung bei Spoofing“, *Zeitschrift für Bank– und Kapitalmarktrecht – BKR* 3/2025.

Oliver Keßler, „BGB § 675j Zustimmung und Widerruf der Zustimmung“, *Ebenroth/Boujong, Handelsgesetzbuch – Band 2* (Hrsg. Detlev Joost, Lutz Strohn, Dörte Poelzig, Volker Sander), 5. Auflage, C. H. Beck/Verlag Vahlen, München 2024.

Philippe-Emmanuel Partsch, *Droit bancaire et financier Européen*, Éditions Larcier, Bruxelles 2009.

Reinhard Steennot, „Allocation of liability in case of fraudulent use of an electronic payment instrument: The new Directive on payment services in the internal market", *Computer Law & Security Report*, Vol. 24, 2008.

Stefan Grundmann, „Das neue Recht des Zahlungsverkehrs – Teil I – Grundsatzüberlegungen und Überweisungsrecht", *Wertpapier-Mitteilungen Zeitschrift für Wirtschafts– und Bankrecht – WM* 24/2009.

Stefan Werner y: Siegfried Kümpel, Arne Wittig (Hrsg.), *Bank– und Kapitalmarktrecht*, 4. Auflage, Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 2011.

Studco Building Systems US, LLC v. 1st Advantage Federal Credit Union, No. 23–1148 (4th Cir. 2025), *https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca4/23-1148/23-1148-2025-03-26.html* (4.9.2025).

Zvonimir Slakoper, Marko Perkušić, „Odgovornost banke za provođenje elektronskog plaćanja", *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, v. 37, br. 1, 2016.

Бојан Терзић, „Одговорност банке платиоца у случају преваре са ауторизованим платним налогом", *Банкарство*, вол. 52, бр. 4, 2023.

Емилиа Мишћенић, „Платне услуге у Европској унији", *Услужно право* (ур. Миодраг Мићовић), Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет, Крагујевац 2013.

Мирјана Радовић, Платни промет – Право банкарских платних услуга, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2016.

Мирјана Радовић, „Расподела губитка због преваре компромитовањем пословног мејла у односу између повериоца и дужника новчане обавезе", *Страни правни живот* 3/2025.

Народна банка Србије, „Код пријема инструкција за плаћање имејл није увек довољан", 14.12.2021. године, *https://www.nbs.rs/sr_RS/scripts/showcontent/index.html?id=17625* (4.9.2025).

Народна банка Србије, „Систем за инстант плаћања – IPS NBS систем", *https://nbs.rs/sr/ciljevi-i-funkcije/platni-sistem/nbs-operator/ips-nbs/* (4.9.2025).

Пресуда Привредног суда у Београду, 31. П 5050/2023 од 23.10.2024. године.